

MEHMET AKİF ERSOY'UN GENÇLİĞİNDE BALKANLAR'DA OSMANLI COĞRAFYASI

Yrd. Doç. Dr. Zafer GÖLEN*

ÖZET

Osmanlı Devleti, Berlin Antlaşması'nda Balkanlar'ın çoğunu kaybetmesine rağmen, 1900'lerin başında Balkanlar'da hatırı sayılır topraklara sahipti. Özerk eyaletler hariç bu toprakların yüzölçümü 160.000 km²'ye yakın, nüfusu ise 4,5 milyon civarındaydı. 1912-13'de gerçekleşen Balkan Savaşları ile tüm bu topraklar kaybedildi. Yüzbinlerce insan yerlerini terk ederek Anadolu'ya göç etti. Tarif edilemez acılar yaşandı. Tüm bu yaşananları yüreğinde hisseden Mehmet Akif duygularını şiire döktü. Akif Balkan savaşlarında yaşananları hiç unutmadı. Ölene kadar Müslümanlar'ın birlik ve beraberliği için çalıştı.

ABSTRACT

Although the Ottoman Empire has lost most of the Balkans with the Berlin Treaty, it still had a remarkable territory at the Balkans during the early 1900s. This territory – except for the autonomous provinces – had an acreage of approximately 160.000 km² and a population of about 4,5 million. With the Balkan Wars of 1912–13, all these territory was lost. Hundreds of thousands of people migrated to Anatolia, abandoning their lands. Indescribable sorrows has been experienced. Mehmet Akif, who felt this grief deep down his heart, has spilled his feelings to poetry. Akif has never forgot what has been experienced during the Balkan wars. He has worked for the unity and solidarity of the Muslims, until the day he died.

Büyük Türk tarihçisi Halil İnalçık Osmanlı mirası hakkında şunları söyler: “*Osmanlı İmparatorluğu tarih panoramasından çıkarılırsa, resim temelden değişir. Ortadoğu; Doğu, Orta ve Batı Avrupa; Kuzey Afrika ve Hindistan üzerindeki Osmanlı etkisi öylesine önemli ve kapsamlıdır ki, bu bölgelerin tarihlerinin Osmanlılara gönderme yapmadan doyurucu bir şekilde yazılması mümkün değildir. Balkanlar ve Ortadoğu gibi bölgelerde bu etki dolaysız ve belirleyicidir. Diğer alanlarda Batı Avrupa ve Hindistan'da daha dolaylıdır. Ne var ki, imparatorluğun dağılmasıyla ortaya çıkan, yaklaşık yirmi devletin bugünkü durumu, kuşkusuz, Osmanlı geçmişinin etkisini taşır. Başkentleri Sofya, Belgrad, Saraybosna, Üsküp Osmanlı mimarisinin ve şehirciliğinin sayısız örneklerini sunar. Dilleri, Türk dilinden alınmış binlerce sözcük ve deyim barındırır. Popüler kültürleri, mutfakları ve yaşam tarzlarının yanı sıra halklarının genel davranış tarzı da, geçmişlerindeki Osmanlı yüzyıllarının ipuçlarını verir.*”¹.

İnalçık'ın tespitlerinin tamamı Balkanlar için fazlasıyla geçerlidir. Geçmişten bugüne Balkanlar'ın sosyal ve siyasî yapısını Osmanlı idaresi şekillendirmiştir. Ancak Osmanlı idaresinin bölgedeki son yüzyılı yine başka bir Türk tarihçisi İlber Ortaylı'nın dediği gibi “*İmparatorluğun En Uzun Yüzyılı*” olmuştur. Çünkü 1873'de Mehmet Akif Ersoy dünyaya geldiğinde vatandaşı olduğu Osmanlı Devleti'nin durumu pek iç açıcı değildi. Devlet 1856 Kırım Savaşı'nın beraberinde getirdiği ağır borç yükü altında ezilmekte, İstanbul'da bulunan büyük devletlerin ‘*Düvel-i Muazzama*’ konsoloslarının güç mücadelelerine sahne olmaktaydı. Çok uzun süreler devletin politikasına yön vermiş olan Mustafa Reşid Paşa, Âlî Paşa, Fuad Paşa gibi büyük politikacılar ölmüştü. Ahmed Cevdet Paşa gibi iyi eğitim almış, ülke gerçeklerinin farkında olan kabiliyetli devlet adamlarının sayısı oldukça azdı. İngiliz, Fransız

* Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölüm Başkanı.

¹ Halil İnalçık, “Mirasın Anlamı: Osmanlı Örneği”, *İmparatorluk Mirası. Balkanlar'da ve Ortadoğu'da Osmanlı Damgası*, Derleyen: L. Carl Brown, Çeviren: Gül Çağalı Güven, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, s.33.

veya Rus konsolosları Sadrazamlık makamına gelen devlet adamlarının atamalarında etkili oluyordu.

Devletin yaklaşık yüz yıldır uygulamaya çalıştığı reform programları belli ölçüde başarıya ulaşmış, yeni yollar yapılmış, okullar açılmıştı. Fakat istenilen kalkınma hamlesi gerçekleştirilememişti. Aksine Bosna'nın da aralarında bulunduğu taşra eyaletlerinde yeniliklere karşı sert bir muhalefet gelişmişti. Özellikle Bosna'da 1813'den beri süregelen isyanlar çıkmıştı. Yüzyılın ilk yarısında Müslümanlar'ın vatanlarını korumak için çıkardıkları isyanlar, yüzyılın ikinci yarısında Hıristiyanlar'ın milliyetçi ayaklanmalarına dönüştü. Sadece Bosna'da 1826 Yeniçeri İsyanı, 1831–1832 Hüseyin Kapudan İsyanı, 1849–1851 Tanzimat İsyanı, 1857–1859 Çiftçi İsyanı, 1861–1862 Hersek İsyanı, 1875 Hersek İsyanı olmak üzere 6 büyük isyan çıkmıştır. Aynı durum Balkanlar'daki diğer eyaletler için de geçerlidir. Sırbistan, Karadağ, Arnavutluk, İşkodra, Bulgaristan, Eflak Boğdan'da da genel huzursuzluk ve isyanlar mevcuttu. Hükümet her ne yaparsa yapsın bölge halkını teskin edememiş, çıkarılan hiçbir kanun işe yaramamıştır. Devletin hiçbir yerinde çözülme ve gerileme Balkanlar'daki kadar sancılı olmamıştır. XIX. yüzyılda dünyada, İstanbul'da ya da yörede yaşayanlar arasında Balkanlar denilince akla gelen ilk imgeler şunlardı:

- Kargaşa
- İsyan
- Ölüm
- Sürgün
- Göç
- Gözyaşı

Maria Todorova, Balkanlar'ın bu şekilde anılmasının yanlış ve haksız olduğunu düşünmektedir². Ancak yukarıdaki tabloyu konu edinen binlerce esere tesadüf etmek mümkündür. Tablonun ortaya çıkma nedenleri ne olursa olsun Balkanlar'ın son yüzyılda yaşadıkları pek iç açıcı hoş şeyler değildir. İleriki sayfalarda görüleceği gibi, kökenleri Balkanlar'a dayanan ve yöreyle ilgili haberlere duyarlı olan kişilerin başında gelen Mehmet Akif, Balkanlar'a dair yazdığı şiirlerde Balkanlar'da özellikle Müslümanlar'ın çektiği acıları tüm açıklığıyla mısralara dökmeyi başarmıştır. Onun gibi sakin bir insan dahi Balkanlar'da yaşananlar söz konusu olduğunda son derece sert mısralar kaleme alabilmiştir.

Devletin içinde bulunduğu sıkıntı ortamı Akif'in doğduğu çevrede de kendisini gösterir. Onun doğduğu ve çocukluğunu geçirdiği İstanbul'un Fatih semti devletin küçük bir aynası gibidir. Devletin yaşadığı tüm çıkmaz ve fakirlik, semte de alabildiğine kendini gösterir. Ancak bu yokluk ve tükenmişliğin Akif üzerindeki tesirleri beklenin tersine çok olumlu oldu. O mahallesinde ülke ve millet meselelerine duyarlı olmayı, ahlakı, dürüstlüğü, fedakârlığı, dayanışmayı ve en önemlisi yorulmadan, şikâyet etmeden çalışmayı öğrendi. O yaşadığı çevreyi daha sonra kendi mısraları ile şöyle anlatmıştır³:

*“Bizim mahalleye poyraz kışın da uğramaz
Erir erir akarız semtimize geldi mi yaz!*

² Maria Todorova, *Balkanlar'ı Tahayyül Etmek*, Çeviren: Dilek Şendil, İstanbul: İletişim Yayınları, 2003, s.17-51.

³ Mehmet Âkif Ersoy, *Safahat*, İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1996, s.109; Mehmet Çetin, *İstiklâl Marşı ve Mehmet Âkif Ersoy*, Ankara: Kültür Bakanlığı, 2003, s.85.

*Bahârı görmeyiz ala lâtif olur, derler...
 Çiçeklenirmiş ağaçlar, yeşillenirmiş yer.
 Demek şu arsada ot bitse nevbahâr olacak?
 Ne var gidip Yakacık'larda demgüzâr olacak
 Fusulü dörde çıkarmaz bizim sokaklarımız;
 Kurak, çamur.. İki mevsim tanur ayaklarımız!"*

Akif'in kendi semti için yazdığı her şey aslında Osmanlı Devleti için de geçerlidir. 600 yıllık bu koca çınarın yıkılmasının tüm acısının derinden yaşandığı yer ne yazık ki Balkanlar olmuş, Balkanlarda yaşayanlar büyük acılar çekmiştir. Çünkü Osmanlı Devleti Asyalı olmaktan ziyade Balkan kökenli bir karaktere sahipti. Bugün Türkiye'de okullarda okutulan ders kitaplarında, Osmanlı Devleti'nin yükseliş ve çöküşü adı altında öğrencilere öğretilen konular aslında Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da ilerlemesi ve gerilemesinden başka bir şey değildir. Devlet Balkanlarla kendisini o kadar özdeşleştirmişti ki, Belgrad elden gittiğinde diğer delegeler Niş kasabasını da istediklerinde Osmanlı delegesi ayağa kalkarak:

--*Ne hacet, İstanbul'u da size verelim.*" demiştir. Bu örnekte de görüldüğü gibi Osmanlı idarecileri için Balkanlar'daki bir kasabanın kaybıyla İstanbul'un kaybı arasında bir fark yoktu⁴.

A-MEHMET AKİF'İN GENÇLİĞİNDE BALKANLARDA OSMANLI COĞRAFYASI

Mehmet Akif doğduktan 2 yıl sonra 1875'de Osmanlı Devleti'nin Balkan topraklarının çoğunu kaybetmesine neden olan Hersek isyanı patlak verdi. Nevesinli Hıristiyan çiftçilerin ağnam (koyun) vergisinin ağırlığından şikâyetle Karadağ'a sığınması ile başlayan isyan, Osmanlı devlet adamlarının kendi aralarındaki çekişmeler yüzünden bastırılmadı ve uzadı. İsyanın uzaması ile birlikte Paris Barış Antlaşması'na taraf olan İngiltere, Fransa, Rusya, Avusturya-Macaristan, İtalya ve Prusya devletleri olaylara müdahale ettiler. Onların müdahalesi isyanın ve genişlemesine neden oldu. 1-2 Temmuz 1876'da Sırbistan-Karadağ Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti. Onların da işin işine karışması ile olaylar daha da büyüdü ve kaçınılmaz olarak 24 Nisan 1877'de Osmanlı-Rus savaşı patlak verdi. 1878'de sona eren savaşta Osmanlı kuvvetleri Ruslar karşısında kesin bir yenilgiye uğradı. Rus orduları bugün İstanbul Atatürk Havalimanı'nın bulunduğu Yeşilköy yakınlarına kadar geldi. Bu yenilgi Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'daki topraklarının yarısını kaybetmesi ile sonuçlandı.

Savaş sonunda 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşması ile Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da kaybettiği topraklar şuralardı⁵:

- 1-Bulgaristan Osmanlı Devleti'ne bağlı özerk bir prenslik haline getirilecek (Madde:1).
- 2-Yunanistan lehine sınır düzeltmeleri yapılacak (Madde: 24)
- 3-Yenipazar hariç, Bosna Hersek vilayetleri Avusturya Devleti tarafından işgal edilerek yönetilecek (Madde:25).
- 4-Karadağ bağımsız olacak (Madde:26)
- 5-Sırbistan bağımsız olacak (Madde: 34)

⁴ Falih Rıfki Atay, *Zeytindağı*, İstanbul: Bateş, 2003, s.7.

⁵ *Muâhedât Mecmûası*, C. V, İstanbul 1298-Tıpkıbasım Türk Tarih Kurumu 2008, s.113-135; Mahmud Celâleddin Paşa, *Mir'ât-ı Hakikat. Târihi Hakikatların Aynası*, Hazırlayan: İsmet Miroğlu, İstanbul: Berekât Yayınevi, 1983, s.685-698.

6-Romanya bağımsız olacak (Madde:43)

Böylece Osmanlı Devleti'nin Balkan toprakları Doğu ve Batı Trakya, Makedonya, Kosova, Yenipazar ve Arnavutlukla sınırlandırılmış oluyordu. Bu antlaşmadan sonra nüfus çoğunluğu Müslümanlardan oluşan vilayetlerin Osmanlı Devleti'nin elinde kalmasıyla Balkanlar'da göreceli bir sükûn devresine girilmiştir. Bundan sonra Osmanlı Devleti elinde kalan yerleri iktisadî anlamda kalkındırmak için elinden geleni yapmış, yeni demiryolları döşenmiş halkın refahını artıracak tedbirler almıştır. I. Meşrutiyet veya Abdülhamit dönemi denen bu devirde Berlin Antlaşması ile terk edilen topraklardan gelen göçmenlerin memlekete yerleştirilmesi ile uğraşmıştır. Bosna'daki 600.000 kişilik nüfus bir yana bırakılsa dahi, sadece Sırbistan'a terkedilen topraklarda 299.600 Müslüman yaşıyordu⁶. Bu insanların büyük bir kısmı daha sonra fasılalarla Osmanlı topraklarına göç edecektir.

Ancak tabii olarak Balkanlar'ın tamamını Osmanlı Devleti'nin elinden koparmaya çalışan Batılı güçler bu devirde de boş durmamışlardır. Başta Girit ve Bulgaristan'ın bağımsızlığını sağlama, Büyük Yunanistan kurma çalışmaları olanca hızıyla devam etmiştir. Batılı devletler tarafından Şark Meselesi adı verilen bu çalışmalar Türkler Anadolu'ya ayak bastıktan sonra (1071) başlamış ve günümüze kadar gelmiştir. Türkler'in Batı'ya doğru ilerleyişini durdurmayı ya da aldıkları yerlerden çıkarmayı hedefleyen Batı planı şu şekildeydi⁷:

- 1-Türk ilerleyişini durdurmak
- 2-Balkanlar'dan Türkler'i çıkarmak
- 3-İstanbul'u Türkler'den almak
- 4-Türkler'i Anadolu'dan atmak
 - a-Bizans'ı canlandırmak
 - b-Karadeniz'de bir Pontus Devleti kurmak
 - c-Anadolu'da bir Ermeni Devleti kurmak

Şark Meselesi'nin bir parçası olarak Osmanlı Devleti'nin mevcut gücünü deneyen Batılı güçler 1897'de Yunanistan'la Osmanlı Devleti'nin arasında savaş çıkmasına göz yummuşlardır. Kendilerinden emin Yunan kuvvetleri Osmanlı sınır bölgelerine saldırmaya başlamıştır. Bunun üzerine 17 Nisan 1897'de Osmanlılar Yunanlılar'a savaş ilan etmiştir. Savaş 1 ay sürmüş ve Osmanlı kuvvetlerinin Atina'ya girmesi, ancak Batılı Devletler'in özellikle de Rusya'nın araya girmesi ile engellenebilmiştir. Bu galibiyet uzun süredir böyle bir başarıyı arzulayan Osmanlı kamuoyunda büyük sevinçle karşılandı. Mehmet Akif'in yukarıda dizelerinde yer alan bahar nihayet Osmanlı topraklarına uğramıştır.

Mehmet Akif'in gençliğinde yani XX. yüzyılın başında Balkanlar'daki Osmanlı coğrafyasının durumu aşağıdaki şekildeydi.

1-Milletler

a-Türkler

Türkler devletin hâkim nüfusu olarak Selânik, Edirne, İstanbul ve Anadolu Vilayetleri'nde çoğunluğu oluşturuyorlardı. Devlet içinde 15–20 milyon arasında tahmin edilen nüfusla en kalabalık gurubu teşkil etmekteydiler. Ancak Balkanlar'ın hemen hemen her bölgesinde

⁶ Yusuf Hamzaoğlu, *Sırbistan Türklüğü*, Üsküp: LogosA, 2004, s.403.

⁷ Bayram Kodaman, "Şark Meselesi", *Cumhuriyet'in Tarihi-Fikri Temelleri ve Atatürk*, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları, 1999, s.1-19.

azınlık konumdaydılar. Fakat bölgedeki Müslüman kökenli başka milletlerden birçok kimse kendisini Türk olarak tanımlıyordu⁸.

b-Arnavutlar

Kigalar-Gegalar (kuzeyli) ve Toskalar (güneyli) olarak iki zümreye ayrılan Arnavutlar, iş ve meslek icabı başka memleketlere gidenler haricinde, Arnavutluk ve Balkanlar'ın dağlık bölgelerinde yaşamaktaydılar. Nüfusları 2 milyon olarak tahmin edilmekte olup, Balkan milletleri arasında en savaşçı olan kavimdi. İllirya kökenli halkların en eskisidirler. Milattan önce 1200'lerden beri bu bölgede yaşamaktaydılar. Arnavut tabiri XII. yüzyılda küçük bir bölgedeki Katolikler için kullanılmaktaydı. XV. yüzyılda bölgeyi ele geçiren Osmanlılar, aynı dili kullanan bu insanların tamamını Arnavut olarak adlandırmışlardır. Osmanlı fethinden önce kuzeyli kabileler arasında Katoliklik, güneyli kabileler arasında ise Oratodoksluk yayılmıştı. Arnavutlar XV. yüzyılda gerçekleşen Osmanlı egemenliğinin ardından Müslümanlığı kabul etmeye başlamışlardır. Osmanlı topraklarında 1895-96'da 1.500.000 milyonu Müslüman olmak üzere 2 milyon civarında Arnavut yaşamaktaydı. Arnavutlar uzun boylu, kemikli, güçlü bünyeli, gür sesli, sert mizaçlı, mağrur tavırlı, saf ve güvenilir insanlardı. Bu özellikleri yüzünden elçiliklerin kapılarında görkemli üniformalarla kavasslık ederlerdi. Kosova, Manastır, İşkodra, Yanya Vilayetleri Osmanlılar'ın Arnavutluk adını verdikleri bölge sınırları içindeydi⁹.

c-Boşnaklar

Bosna Hersek'te yaşayan Slav kökenli Müslümanlar için kullanılan bir tabirdir¹⁰. Boşnaklar aynı dili konuşmak ve aynı kökenden gelmekle birlikte, tarih boyunca çevrelerindeki Hıristiyan Slav unsurlardan dinsel ve kültürel olarak ayrılmışlardır. Bu duruma çevresel baskı, yalıtılmış coğrafi etkenler gibi çeşitli nedenler ileri sürülebilirse de Boşnaklar'ın tarihsel farklılıklarının kaynağı tam olarak aydınlatılabilmemiş değildir. Bosna Hersek 1878'de fiilen Avusturya Macaristan idaresine girmişti. Fakat 1908'de Avusturya Macaristan tarafından ilhak edilene kadar hukuken Osmanlı toprağı kabul ediliyordu. İşgalin hemen ardından 60.000'e¹¹ yakın Boşnak Osmanlı topraklarına göç etmiş durumdaydı¹².

d-Bulgarlar

Balkanlardaki kalabalık guruplardan biri de 1 milyona yaklaşan nüfusuyla Bulgarlar'dı. Bulgarlar'ın Balkanlar'da yoğun olarak yaşadıkları yerler, Makedonya ve Bulgaristan'dı. Genellikle tarım ve hayvancılıkla geçinmekteydiler. Köken itibariyle Türk olmalarına karşın, daha sonra Slavlaşarak Slav kültür dairesi içine dâhil olmuşlardı. Tamamına yakını Ortodoks

⁸ Necdet Sakaoğlu, *20. Yüzyıl Başında Osmanlı Coğrafyası (1907-1908)*, İstanbul: DenizKültür, 2007, s.15-16; Halil Akman, *Paylaşılmayan Balkanlar*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık, 2006, s.35.

⁹ Ali Cevad, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Tarih ve Coğrafya Lügâtî*, Cild-i Evvel, Dersââdet: Mahmud Bey Matbaası, 1313, s.9; Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.16, 26-27; Akman, *a.g.e.*, s.33-34, 153-157; Orhan Sakin, *Osmanlı'da Etnik Yapı-1914 Nüfusu*, İstanbul: Ekim Yayınları, 2008, s.52-55.

¹⁰ Aydın Babuna, *Bir Ulusun Doğuşu Geçmişten Günümüze Boşnaklar*, Çeviren: Hayati Torun, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2000, s.1-2, 16.

¹¹ Sayı ihtilaflıdır. Ancak bu konuda Osmanlı Arşivleri'ndeki kayıtları inceleyen Nedim İpek işgalle birlikte ilk anda 60.000 kişinin göç ettiğini, ilerleyen yıllarda da göçün devam ettiğini ifade eder. Bakınız, Nedim İpek, *İmparatorluktan Ulus Devlete Göçler*, Trabzon: Serander Yayınları, 2006, s.119-120.

¹² Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.18; Sakin, *a.g.e.*, s.49-52.

mezhebini benimsemiştir. Balkan savaşlarından sonra 1914’de Osmanlı Devleti sınırları içerisinde kalan Bulgarlar’ın sayısı 14.908 olarak tespit edilmiştir¹³.

e-Çingener

Çingenerler Balkanlar’ın hemen hemen her bölgesinde dağınık şekilde yaşamaktaydılar. Kalaycılık, hallaçlık ve hamallıkla geçinirlerdi. Kentlerin dışında veya göçebe olarak yaşarlardı. Tarihte Çingenerler’in huzur içinde yaşadığı tek devir Osmanlı yönetimidir. Osmanlılar gerek Hıristiyan gerekse Müslüman Çingenerler’in yaşam tarzına müdahale etmemiş, Çingenerlerle irtibatı Çeribaşı denen Çingene liderleri aracılığıyla sağlamıştır. Özellikle Müslüman Çingenerler kendilerini Türk olarak nitelemiş ve Türkçe konuşmayı tercih etmişlerdir¹⁴.

f-Rumlar

2,5 milyon tahmin edilen nüfuslarının 1 milyona yakını Balkanlar’da yaşamaktaydı. Osmanlı Avrupası’nda en yoğun olarak İstanbul, Selânik, Ege Adaları, Yanya’nın güneyinde yaşamaktaydılar. Osmanlı Devleti içindeki en zengin ve eğitilmiş gurubu Rumlar oluşturmaktaydı. Genellikle Ortodoks inancı benimsemiş olan Rumlar, dinî olarak İstanbul’daki Fener Rum Patrikhânesi’ne bağlıydılar¹⁵.

g-Sırp

Slav kökenli bir millettir. Sırp, Hırvatlar, Slovenler, Makedon ve Bulgarlarla birlikte güney Slavlar’ı denenen gurubun üyesidirler. Çoğunluğu Ortodoks inanca sahiptir. Sırbistan bağımsızlığını kazandıktan sonra Osmanlı tebaası kalan Sırp’ın nüfusu yaklaşık 250.000 civarındaydı. Rumeli’de çoğunlukla Kosova Vilayeti’nde Müslüman Arnavutlarla bir arada yaşamaktaydılar. Yaşadıkları her bölgede azınlıktaydılar. Balkan Savaşları’ndan sonra Osmanlı topraklarında hemen hemen hiç Sırp kalmamıştı¹⁶.

h-Ulahlar

Kökenleri ve kimlikleri tartışmalı olmakla birlikte Ulahlar Romanyalılarla aynı soydan gelmekteydiler. Balkanlar’da yoğun olarak Arnavutluk, Makedonya, Tesalya ve Hırvatistan’da yaşamaktaydılar. Taşrada yaşayanlar çobanlık yaparak, kentlerde yaşayanlar ise sarraflıkla geçinirlerdi. Rum Ortodoks Kilisesi’ne bağlı olduklarından dolayı çoğunlukla Rumca konuşmakta ve kendilerini Yunan olarak tanımlamaktaydılar¹⁷. Ancak Ulahlar’ın kökenleri hâlâ tartışma konusudur. “*Ulah*” genellikle Latince kökenli lehçeler konuşan, kimi zaman Romenleri de içeren ama daha sıklıkla Roma sınırları dışındaki kavimlerin akınları yüzünden dağlara çıkmış, az çok Romenleşmiş, Paleobalkanik toplulukların soyundan geldiği varsayılan farklı etnik kökenli, hayvancılık yapan topluluklar için kullanılmaktadır. Kelime manası “*Yabancı, Roman dilini konuşan*” anlamına gelir. Sırp tarihçi Drago Raksoniç ise Ulahlar’ı, “*Osmanlı İmparatorluğu’nda göç edenlerin büyük kesimini oluşturan Ortodoks inancına bağlı ve Sırp dilini konuşan, 13–15. yüzyıla değin çoban savaşçılar olarak ait olmadıkları Ortaçağ Sırp toplumuna eklemlenmiş, Osmanlı egemenliği döneminde de Sırp*

¹³ Çingenerler’in Osmanlı Devleti’ndeki durumları hakkında ayrıntılı bilgi için bakınız, Elena Marushiakova-Vesselin Popov, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Çingenerler*, Çeviren: Bahar Tırnakçı, İstanbul: Homer Kitabevi, 2006, s.27-105; Sakaoğlu, a.g.e., s.17; Akman, a.g.e., s.35, 112-113; Sakin, a.g.e., s.121.

¹⁴ Akman, a.g.e., s.36.

¹⁵ Sakaoğlu, a.g.e., s.16-17; Akman, a.g.e., s.34.

¹⁶ Sakaoğlu, a.g.e., s.17-18, 27; Akman, a.g.e., s.35; Sakin, a.g.e., s.123.

¹⁷ Sakaoğlu, a.g.e., s.18; Akman, a.g.e., s.34.

toplumuyla bütünleşmiş”, kimseler olarak tanımlar. Balkan Savaşları’ndan sonra Osmanlı topraklarında sadece 82 Ulah yaşamaktaydı¹⁸.

1-Yahudiler

Yahudiler genellikle kentlerde ikamet etmekte ve ticaret, bankerlik gibi işlerle uğraşmaktaydılar. Tarımla uğraşan veya köylerde ikamet eden Yahudi sayısı yok denecek kadar azdı. Balkanlarda çoğunlukla Selânik’te oturmaktaydılar. Balkanlar’daki Yahudiler’in neredeyse tamamına yakını XV. yüzyılda II. Bayezid tarafından İspanya’daki katliamdan kurtarılan Safarat’lardan oluşmaktaydı. Bayezid İspanya’dan getirdiği Yahudiler’in büyük bölümünü İstanbul’a kalanları ise Balkanlar’a yerleştirmiştir. Şüphesiz Osmanlı fethinden önce de Balkanlar’da Yahudiler vardı, fakat sayıları dikkate alınmayacak derecedeydi ve toplumsal hayatta herhangi bir etkileri yoktu. 1913’de Balkan Savaşları sonrasında Balkan memleketlerinin idaresi altında yaşamak istemeyen pek çok Yahudi Osmanlı topraklarına göç etmiştir. 1914 senesinde Osmanlı topraklarında 187.000 Yahudi yaşamaktaydı¹⁹.

2-Vilayetler

Yüzyılın başında Osmanlı Devleti’nin Balkanlar’da mevcut vilayetleri Tablo 1’deki gibidir. Tabloda da görüldüğü üzere devletin Balkanlar’daki varlığı İşkodra, Kosova, Manastır, Rumeli-i Şarkî, Selânik ve Yanya’dan ibarettir. Bunların haricinde hukuken Osmanlı Devleti’ne bağlı, ancak fiilen Avusturya Macaristan İmparatorluğu’na bağlı olan Bosna Hersek ve yine hukuken Osmanlı Devleti’ne bağlı gerçekte ise bağımsız olan Bulgaristan Emeti vardı.

Tablo 1: Balkanlarda Osmanlı Vilayetleri (1907)

Vilayet Adı	Sancak	Kaza	Nahiye	Köy	Nüfus	Arazi km ²
İşkodra	2	10	10	474	294.100	10.800
Kosova	6	31	16	3.340	1.038.100	32.900
Manastır	5	22	35	1.998	848.900	28.500
Rumeli-i Şarkî	6				1.099.984	32.594
Selanik	4	28	28	1.825	1.142.940	35.393
Yanya	4	19	10	2.378	527.100	17.900
Toplam	27	110	99	10.015	4.424.551	158.087

a-İşkodra Vilayeti

İşkodra Vilayeti Arnavutluk’un kuzey kısmında yer almaktadır. Batısında Adriyatik Denizi, kuzeyinde Karadağ, kuzeydoğusunda Kosova, doğusunda Manastır, güneyinde Yanya vilayeti yer alır. Vilayette yoğun olarak Müslüman Arnavutlar yaşamaktaydı. Yüzölçümü 10.800 km² olup 1907 nüfusu 294.100 kişidir. Vilayetin en büyük şehri İşkodra 36.000, Draç ise 6.000 nüfusa sahipti. Aynı tarihte vilayete bağlı 2 sancak, 10 kaza, 10 nahiye 474 köy vardı²⁰.

Tablo 2: İşkodra Vilayeti

İşkodra	Nahiyeleri	Köy	Draç Sancağı	Nahiyeleri	Köy
---------	------------	-----	--------------	------------	-----

¹⁸ Dennison Rusinow, “Yugoslavya’nın Parçalanması ve İç Savaşta Osmanlı Mirası”, *İmparatorluk Mirası. Balkanlar’da ve Ortadoğu’da Osmanlı Damgası*, Derleyen: L. Carl Brown, Çeviren: Gül Çağalı Güven, İstanbul: İletişim Yayınları, 2000, s.121; Sakin, a.g.e., s.123-125.

¹⁹ Sakaoğlu, a.g.e., s.18; Rusinow, a.g.m., s.120; Akman, a.g.e., s.36; Sakin, a.g.e., s.127-129; Sacit Kutlu, *Milliyetçilik ve Emperyalizm Yüzylında Balkanlar ve Osmanlı Devleti*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s.404.

²⁰ M. Nasrullah, M. Rüşdü, M. Eşref, *Osmanlı Atlası. XX. Yüzyıl Başları*, Hazırlayanlar: Rahmi Tekin-Yaşar Baş, İstanbul: OSAV, 2003, s.31; Ali Cevad, a.g.e., Cilt: I, s.106-108; Sakaoğlu, a.g.e., s.85-87.

Sancağı		Sayısı			Sayısı
İşkodra	İşkodra	26	Draç	Liva merkezi	6
	Dağkenarı	12			
	Kranya	11			
	Boyana	14			
	Drin	15			
	Şenkin	-			
Tuz	Kaza Merkezi	24	Şayak (Pekinye)	Şayak	44
				Prez	5
				İşlim	7
Puka	Kaza Merkezi	46	Akçahisar	Akçahisar	57
				Kışla	5
Leş	Leş	5	Kavaye	Kaza Merkezi	57
	Zadrima	33			
	Leş Malisyası	6			
Mirdita	-	-	Tiran	Kaza Merkezi	101

b-Kosova Vilayeti

Vilayet arazisi Makedonya'nın kuzeybatısı ile Arnavutluk'un kuzeydoğusunu oluşturur. Kuzeydoğuda Bulgaristan, kuzeyde Sırbistan, kuzeybatıda Bosna, batıda Karadağ, güneybatıda İşkodra, güneyinde Manastır, güneydoğuda Selânik vilayetleri yer alır. 1907'de arazisi 32.900 km² olup, nüfusu 1.038.100 kişiydi. En önemli kentleri Üsküb 25.000, Priştine 11.000, İpek 18.000 nüfusa sahiptir. Nüfusun büyük çoğunluğu Müslümandır. Avusturya işgalinden önce Bosna'ya tabi olan Yenipazar Sancağı işgalden sonra Kosova Vilayeti'ne bağlanmıştır. Vilayet 6 sancak, 31 kaza, 16 nahiyeye, 3.340 köye sahiptir. Meşhur şair Yahya Kemal Beyatlı (1884–1958) Üsküplüdür. İlk ve ortaokulu Üsküb'te okumuştur. Babası Nişli Yunusbeyzade İbrahim Nacı Bey Üsküb Belediye Başkanlığı yapmıştır. İstiklâl Marşı Şairi Mehmet Akif Ersoy'un babası Mehmet Tahir Efendi İpek'e bağlı Suşişe Köyü'ndendi²¹.

Tablo 3: Kosova Vilayeti

Üsküb Sancağı	Nahiyeleri	Köy Sayısı	Priştine Sancağı	Nahiyeleri	Köy Sayısı	İpek Sancağı	Nahiyeleri	Köy Sayısı	Seniçe Sancağı	Nahiyeleri	Köy Sayısı
Üsküb	Liva Merkezi	152	Priştine	Frizvik	341	İpek	Liva Merkezi	190	Seniçe	Liva Merkezi	137
İştib	İştib Bereketli Leskoviçe	122 18 -	Vulçitrin	Kaza Merkezi	125	Diyekova (Yakova)	Kaza Merkezi	149	Yeni Varoş (Oroj)	Kaza Merkezi	19
Osmaniye (Maleş)	Kaza Merkezi	13	Metroviçe	Kaza Merkezi	170	Tergovişte	Kaza Merkezi	62	Kolaşin-i Zîr	Kolaşin-i Zîr Vraneş Moykovaç RidanaRika	1 9 9 13
Kratova	Kaza Merkezi	69	Geylan-Gilan (Mesorova)	Kaza Merkezi	190	Berena	Kaza Merkezi	24	Akova (Bielopolie)	Bisteriça Bihor Kamdat Berzeva	44 45 38 11
Eğri Palanka	Kaza Merkezi	46	Preşova	Bopakça	134	Gusine	Kaza Merkezi	8			
Kumanova	Kaza Merkezi	108	Yenipazar	Kaza Merkezi	364	Prizren Sancağı	Nahiyeleri	Köy Sayısı			
Radovişte	Kaza Merkezi	54	Taşlıca Sancağı	Nahiyeleri	Köy Sayısı	Prizren	Prizren Rahofça	56 134			
Köprülü	Köprülü Bogomil	62 15	Taşlıca (Plevliye)	Liva Merkezi	44	Kalkandelen	Kalkandelen	161			

²¹ M. Nasrullah, M. Rüştü, M. Eşref, *a.g.e.*, s.28-29; Ali Cevad, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Tarih ve Coğrafya Lügâtü*, Cild-i Sâni, Dersâadet: Mahmud Bey Matbaası, 1314, s.635-638; Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.71-77.

	Nikodim	14						
Kaçanik (Orhaniye)	Kaza Merkezi	19	Prepol	Prepol Priboy	19	Lom	Loma	49
Koçana	Koçana Biyaçe	63				Gostivar	-	-

c-Manastır Vilayeti

Manastır Vilayeti Makedonya'nın batısı ile Arnavutluk'un doğusunda yer alır. Batısında Yanya ve İşkodra, kuzeyinde Kosova, doğusunda Selânik, güneyinde Yunanistan ile çevrilidir. Yüzölçümü 28.500 km², nüfusu 848.900'dür. Halkın yarısından fazlası Müslüman, kalanı Bulgar, Ulah, Rum ve Yahudi'dir. Vilayete bağlı 5 sancak, 22 kaza, 35 nahiye, 1.998 köy mevcuttu. II. Meşrutiyetin ilan edilmesine neden olan kimselerden biri olan Niyazi Bey (1873–1912) Resneli'ydi. XVII. yüzyılda IV. Murad'a ve kardeşi Sultan İbrahim'e Osmanlı Devleti'nin yapması gereken reformları teklif eden meşhur Koçi Bey Görice'li'ydi²².

Tablo 4: Manastır Vilayeti

Serfiçe Sancağı	Nahiyeleri	Köy Sayısı	Manastır Sancağı	Nahiyeleri	Köy Sayısı	Göriçe (Koritza) Sancağı	Nahiyeleri	Köy Sayısı	Debre-i Bâlâ Sancağı	Nahiyeleri	Köy Sayısı
Serfiçe	Serfiçe Vlonos	24 5	Manastır (Bitola)	Manastır Pirsepe Rense ²³ Kraşova Demirhisar İsmilova	132 35 39 9 35 12	Göriçe	Göriçe Bihlešte Opar Vesikok	65 53 35 8	Debre-i Bâlâ	Debre-i Bâlâ Kocacık Kalipne	62 20 29
Alasonya	Alasonya Livadi Domnik Dışkat	25 11 16 20	Ohri (Ohrida)	Ohri Ustruga Dorçe	56 22 25	Kesriye	Kesriye Horpešte Klisora Burpučko Konemlat Nestram	51 29 4 10 9 17	Debre-i Zir	Kaza Merkezi	37
Kozana	Kozana Sarhanlar	66 19	Pirlepe (Prilip)	Pirlepe Morihova Debrešte Donye	90 12 22 12	Kolonya	Kaza Merkezi	54	Rakalar	Kaza Merkezi	44
Grebene	Grebene Veniçe	91 23	Florina	Florina Rudnik Nevaska Veştran	28 18 10 20	İstavra (İstarova)	İstarova Kökes	74 26	Mat	Kaza Merkezi	32
Nasliç	Nasliç Seçište Joban	14 5 14	Kırçova (Kroşov)	Kırçova Poreça	79 36	İlbasan	Nahiyeleri	Köy Sayısı			
Cuma Kayalar	Cuma Katraniça Blac	31 9 -				İlbasan	Liva Merkezi	155			
						Grameş	Kaza Merkezi	66			
						Peklin	Kaza Merkezi	53			

d-Rumeli-i Şarkî Vilayeti

Bulgaristan'ın güneyinde yer alan bu vilayet, Berlin Antlaşması ile özel olarak kurulmuş, özerk bir vilayettir. Balkanlar'ın güney kısmında yer alır. Kuzeyinde Bulgaristan Emareti, doğusunda Karedeniz, batısında Selânik Vilayeti, güneyinde Edirne vilayeti yer alır. Yüzölçümü 32.594 km² olup, nüfusu 1.099.984 kişidir. Yine Berlin Antlaşması gereğince Hıristiyan bir vali tarafından yönetilmekteydi. Vilayete bağlı 6 sancak, 24 kaza mevcuttu.

²² M. Nasrullah, M. Rüştü, M. Eşref, *a.g.e.*, s.26-27; Ali Cevad, *Memâlik-i Osmâniyye'nin Tarih ve Coğrafya Lüğâtü*, Cild-i Sâlis, Dersâdet: Mahmud Bey Matbaası, 1314, s.779-781; Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.79-83.

²³ 1908'de kaza olmuştur. Bakınız, Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.81.

Vilayetin en önemli şehirleri Filibe 43.000, Tatarpazarcığı 16.000, Hasköy 15.000, İslimiye 24.500, Eskizağra 19.500, Burgos 11.700 nüfusa sahiptir²⁴.

Tablo 7: Rumeli-i Şarkî Vilayeti

Burgaz Sancağı	Filibe Sancağı	Tatarpazarı Sancağı	İslimiye Sancağı	Eski Zagra Sancağı	Hasköy Sancağı
Burgaz	Filibe	Tatarpazarcığı	İslimiye	Yeni Zagra	Harmanlı
Ahyolu	İstanimka	İhtiman	Kızılağaç	Kızanlık	Uzuncaova
Karinabad	Robçoz	Otlukköy	Kazan	Çırpan	Hacı İlyas
Misori	Karacadağ	Bana	Yanbolu	Karapınar	
Aydos	Cebli	Petriç	Kavaklı		
Umurfakih	Kalufer				

e-Selânik Vilayeti

Selânik Vilayeti Trakya'nın batı bölgesiyle Makedonya topraklarının güney ve doğu topraklarını kapsar. Doğuda Edirne, batıda Manastır, kuzeyinde Kosova, Bulgaristan, Şarkî Rumeli, güneyinde Ege Denizi ve Yunanistan ile komşudur. 1890 yılında nüfusu 700.000 iken göçler sonucu 1907'de nüfusu 1.142.940'a çıkmıştır. Buna karşı vilayetin yüzölçümü 41.000 km²'den 35.393 km²'ye düşmüştür. Vilayet halkının çoğunluğu Türk, Rum, Bulgar ve Yahudiler'den oluşmaktaydı. 1907'de vilayete bağlı 4 sancak, 28 kaza, 28 nahiye ve 1.825 köy mevcuttu. Selânik kent merkezinin nüfusu 1890'da 68.180 iken, 1907'de 150.000'e ulaşmıştır. Diğer önemli şehirleri Siroz'un nüfusu 62.000, Drama'nın ise 7.500 civarındaydı. Sadece merkezde 60 cami vardı. Selânik İstanbul'dan sonra Osmanlı Avrupası'nın en büyük kentiydi. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk Selânikli'dir²⁵.

Tablo 6: Selânik Vilayeti

Selânik Sancağı	Nahiyeleri	Köy Sayısı	Siroz Sancağı	Nahiyeleri	Köy Sayısı	Drama Sancağı	Nahiyeleri	Köy Sayısı	Taşoz Adası Sancağı	Nahiyeleri	Köy Sayısı
Selânik	Vardar Gelmiriye	101 -	Siroz	Siroz Negrita Rondbat Çayağzı	163 - - -	Drama	Persiçan Çeç	- 131	Taşoz	Merkez: Vulgaro	9
Karaferiye	Karaferiye Ağustos	40 5	Zihne	Kaza Merkezi	47	Sarışaban	Kaza Merkezi	62			
Doyran	Kaza Merkezi	85	Cuma-i Bâlâ	-	42	Pravişte	Leftra Çiftlikler	44 18			
Ustorumca	Kaza Merkezi	65	Menlik	Menlik Freste	57 8	Kavala	Kaza Merkezi	21			
Avrathisar	Kaza Merkezi Karadağ	44 86	Petriç	Gorama	70	Ropçoz	Tamraş	26			
Tikveş	2 Nahiye	93	Demirhisar	Poroy	77						
Köprülü ²⁶			Razlık	Kaza Merkezi	12						
Vodina-Dodina	Vodina Ostrova Karacabad	3 14 23	Nevrekop	İstarçiste Terlis Ortakol Derbend Mişe	- - 120 - -						

²⁴ M. Nasrullah, M. Rüştü, M. Eşref, *a.g.e.*, s.38-39; Ali Cevad, *a.g.e.*, Cilt: II, s.415-417; Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.103-105.

²⁵ M. Nasrullah, M. Rüştü, M. Eşref, *a.g.e.*, s.23-24; Ali Cevad, *a.g.e.*, Cilt: II, s.439-446; Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.63-69.

²⁶ Köprülü 1908'den sonra Üsküp Sancağı'na bağlanmıştır. Bakınız, Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.74.

Yenice-i Vardar	Yenice-i Vardar Karacaabad Kömence	42 21 23
Kesendire	Kaza Merkezi Kesendire	35 52
Aynoroz	-	-
Lankaza	Kaza Merkezi	98
Gevgili	Gevgili Nutya	49 8
Kabrin	Lithor Gilindir	31

f-Yanya Vilayeti

Yanya Vilayeti, Osmanlı Avrupası'nın güneybatısında, Arnavutluk Toskalığı'nın güney toprakları ile Epir'i içine alır. Batısında İyon Denizi, güneyinde Yunanistan, doğusunu Manastır, kuzeyinde ise İşkodra yer alır. Yüzölçümü 17.900 km² olup, nüfusu 527.100'dir. Nüfusun üçte ikisi Müslüman, kalanı Hıristiyan'dır. Önemli şehirlerinden Yanya'nın 40.000, Ergiri'nin 8.100, Berat'ın 10.000, Preveze'nin 8.000 nüfusu vardı. Müslümanlar'ın tamamı, Hıristiyanlar'ın da önemli bir bölümü Arnavut'tur. Nüfusun kalanını Türk, Ulah ve Rumlar oluşturmaktaydı. 1907'de vilayet 4 sancak, 19 kaza, 10 nahiye ve 2.378 köye sahipti²⁷.

Tablo 7: Yanya Vilayeti

Yanya Sancağı	Nahiyeleri	Köy Sayısı	Ergiri Sancağı	Nahiyeleri	Köy Sayısı	Berat Sancağı	Nahiyeleri	Köy Sayısı	Preveze Sancağı	Nahiyeleri	Köy Sayısı
Yanya	Yanya Zagor Korindos	136 46 41	Ergiri	Liva Merkezi	66	Berat	Berat Malkasra	318 -	Preveze	Liva Merkezi	36
Aydonat	Kaza Merkezi	62	Tepedelen	Kaza Merkezi	63	Avlonya	Kaza Merkezi	71	Loros	Loros Cimrinik	60 8
Filat	Kaza Merkezi	68	Premedi	Premedi Fraşer	713 28	Loşine	Loşine Fir	315 -	Margaliç	Margliç Parga Fenar	50 3 18
Meçova	Kaza Merkezi	3	Delvine	Sarandoz	38	Iskrapar	Kaza Merkezi	101			
Leskovik	Kaza Merkezi	49	Pogun	Kaza Merkezi	38						
Koniça	Kaza Merkezi	34	Korvales	Himara Korvales	13 -						

B-BALKANLAR'IN KAYBEDİLİŞİ VE MEHMET AKİF

1908'de II. Meşrutiyet'in ilanının ardından eski antlaşmaların sona erdiğini düşünen Batılılar ve Balkan devletleri derhal harekete geçtiler. Avusturya 1908'de Bosna Hersek'i ilhak etti. Bulgaristan ve Arnavutluk bağımsızlığını ilan etti. Girit Yunanistan'a ilhak edildi. Ancak tüm bu gelişmeler dahi Balkanlar'daki huzursuzluğu yatıştırmaya yetmedi. Çünkü Balkanlar'da kurulan tüm devletler "*Büyük*" olmak istiyorlardı. Balkan milletlerinin tamamını bu büyüklük rüyaları süslüyordu: *Büyük Sırbistan*, *Büyük Bulgaristan*, *Büyük Karadağ*, *Büyük Yunanistan*. Büyüklüğün yolu ise Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da kalan topraklarını paylaşmaktan geçiyordu. Bu maksatla birleşik Balkan devletleri 1912'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan ettiler. Kendi iç çatışmaları ile uğraşan Osmanlılar bu küçük Balkan milletleri karşısında feci bir yenilgi aldılar. Hatta ilk Balkan Savaşı'nda Edirne'yi dahi kaybettiler. Ancak Osmanlı mirasını paylaşmak, Balkan devletlerinin sandığı kadar kolay olmadı. Kendi aralarında ortaya çıkan anlaşmazlık 1913'de II. Balkan Savaşı'na neden oldu. Bu savaşta

²⁷ M. Nasrullah, M. Rüştü, M. Eşref, *a.g.e.*, s.32-33; Ali Cevad, *a.g.e.*, Cilt: III, s.844-846; Sakaoğlu, *a.g.e.*, s.88-93.

Osmanlılar Edirne'yi almayı başardılarsa da Balkan topraklarının tamamını yitirdiler. Balkan Savaşı sonunda Osmanlı Devleti 167.312 km² toprak kaybetti. Bu topraklarda 6.582.000 kişi yaşamaktaydı²⁸.

İlk şiirlerini 1893'te yazmaya başlayan Mehmet Akif, üstlendiği devlet görevi nedeniyle 4 yıl boyunca Rumeli, Anadolu ve Arabistan'ın çeşitli bölgelerinde memuriyet icra etmiştir. Bu süre içinde toplumu yakından tanımış, ülkedeki geri kalmışlığa savaş açmıştır. Mithat Cemal bu seyahatlerle ilgili olarak "*Akif'in seciyesini seyahatleri oluşturdu.*" cümlesini kullanır²⁹.

II. Meşrutiyet ilan edildiğinde İstanbul'da *Umur-ı Baytariye Müdür Muavini* olarak görev yapıyordu. Akif'in toplumu incelemekle geçirdiği yıllar içinde (1898–1908) yaklaşık 10 yıl boyunca herhangi bir şiir yayınlamamıştır. Bu süre içinde toplumsal olaylara ilgisi daha da artmış, çöküş şartlarının yol açtığı acıları yüreğinde hissetmeye ve çıkış yolları aramaya başlamıştı. Bu yönüyle Mehmet Akif, Türk edebiyatında Namık Kemal ile başlayan sosyal ve toplumcu şiir türünün en kudretli ve büyük temsilcilerinden biri olmuştur. Akif Meşrutiyetin ilanı sırasında "*Safahat*" şairiydi. Büyük umutlarla ilan edilen Meşrutiyet, Osmanlı Devleti'ni çöküşten kurtarmayınca, çöküşe kurtuluş çareleri aramak günün en önemli meselesi olmuştur. Çöküş çare arayan şairlerin başında da Mehmet Akif geliyordu. Akif bu buhranlı günlerde "*Safahat*" şairi olmaktan ayrılp, "*vatan*" şairi oldu. *Süleymaniye Kürsüsünde, Hakkın Sesleri, Fatih Kürsüsünde, Hatıralar ve Asım* onun çöküş karşısındaki tepkisini anlattığı, çareler aradığı eserleridir³⁰.

Akif bir yandan Müslümanlar'ın uğradığı acıları yazarken öte yandan da devleti idare edenler arasında yaşanan siyasî ve kişisel çekişmelerle zaman kaybedilmesine bir anlam veremiyordu.

Girmeden tefrika bir millete düşman giremez,

Toplu vurdukça yürekler onu top sindiremez, dizeleri ile ölümsüzleşen ayrılık karşıtı düşünceleriyle, ülkenin başına gelen felaketlere teşhisini ortaya koyuyordu. Ona göre birlik beraberlikle her türlü güçlük kolayca alt edilebilecektir. O bundan sonra var gücü ile millî birlik ve beraberliği temin için çalışacak, gece gündüz bu maksada ulaşmak için çabalayacaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Büyük Atatürk'ün de *Cumhuriyet'in 10. Yıl Nutku*'nda belirttiği "*Türk milleti, millî birlik ve beraberlikle güçlükleri yenmesini bilmiştir.*" cümlesi, Türk Milleti'nin işgallere karşı koymadaki güç ve enerjiyi nereden bulduğunu göstermesi bakımından anlamlıdır. Akif'in dizelerinin gerçekleşen şeklini Atatürk başka bir biçimde ifade etmiştir. Akif kavmiyetçiliğin Osmanlı Devleti'nin en büyük problemi olarak görüyor ve şiirlerinde buna karşı çıkıyordu. Aşağıdaki dizelerle ayrılık davalarının millete nelere mal olduğunu anlatmaya çalışıyordu³¹.

*“İşte, ey unsur-ı isyân, bu elîm izmihlâl,
Seni tahrîk eden üç beş alığın ma'rifeti!
Ya neden beklemiyorsun bu rezîl âkıbeti?
Hani, milliyetin İslâm idi... Kavmiyyet ne!
Sarılıp sımsıkı dursaydın a milliyetine.*

²⁸ Akman, a.g.e., s.81-92; Zeki Sarıhan, *Mehmet Akif*, İstanbul: Kaynak Yayınları, 1996, s.52-54.

²⁹ Mehmet Silay, *Seyyâh-ı Beyâban Mehmet Akif*, İstanbul: Erguvan Yayınevi, 2009, s.13.

³⁰ Süleyman Arslan, "Mehmed Âkif'te Devlet Fikri", *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi Mehmet Âkif Ersoy Özel Sayısı*, Cilt:2, Sayı:1, Ankara, 1986, s.55; Silay, a.g.e., s.97-98; Faruk K. Timurtaş, *Mehmet Âkif ve Cemiyetimiz*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1987, s.6.

³¹ *Safahat*, s.228-229.

*“Arnavutluk” ne demek? Var mı şeriatte yeri?
Küfr olur, başka değil, kavmini sürmek ileri!*

.....

*Artık ey millet-i merhûme, sabâh oldu uyan!
Sana az geldi ezanlar, diye ötsün mü bu çan?
Ne Araplık, ne de Türklük kalacak aç gözünü!
Dinle Peygamber-i zîşânın Îlâhî sözünü.*

.....

*Veriniz baş başa; zîrâ sonu hüsrân-ı mübîn
Ne hükûmet kalıyor ortada, billâhi ne dîn!
“Medeniyet!” size çoktan beridir dış biliyor;
Evvêlâ parçalamak, sonra da yutmak diliyor.
Arnavutlar size ibret olacakken, hâlâ,
Ne bu şûrîde siyâset, ne bu fâsid da ’vâ?
Görmüyor gittiği yanlış yolu, zannım, çoğunuz...
Size rehberlik eden haydudu artık kovunuz!
Bunu benden duyunuz, ben ki evet, Arnavudum...
Başka bir şey diyemem... İşte perişan yurdum!...”*

*“Eyvâh! Beş on kâfirin îmânına kandık;
Bir uykuya daldık ki: cehennemde uyandık!
Mâdâm ki, ey adl-i Îlâhi yakacaktın...
Yaksaydın a mel’unları... Tuttun bizi yaktın!
Küfrün o sefil elleri âyâtını sildi:
Binlerle cevâmi yıkılıp hâke serildi!
Kalmışsa eğer bir iki ma’bed, o da mürted:
Göğsünde haç, küfrüne fetvâ-yı müeyyed!
Dul kaldı kadınlar, babasız kaldı çocuklar,
Bir giryede bin âilenin mâtemi çağlar!
En kanlı şenâatle kovukmuş vatanından,
Milyonla hayâtın yüreğinde gidiyor kan!”*

Akif devletin en zor anlarını yaşadığı Balkan Savaşı yıllarında da gelişmeleri değerlendirmekten geri durmamış, elinden geldiği kadar milletin acılarının dili olmuştur. Aynı zamanda kendi ruhunda da derin yaralar açan savaşı anlattığı bu şiirlerde, Akif’in zaman zaman soğukkanlılığını yitirdiği görülmektedir. O Safahat’ın üçüncü kitabı *Hakkın Sesleri*’ni tamamen Balkan Savaşlarında yaşanan acılara ayırmıştır³². Şiirlerinde Balkanlar’da yaşanan felaketleri ve baba topraklarının kaybedilmesinden duyduğu büyük acıyı şöyle tasvir eder³³:

*“Azıcık kurcala toprakları, seyret ne çıkar:
Dipçik altında ezilmiş, parçalanmış kafalar!
Bereden reng-i hüviyetleri uçmuş yüzler!*

³² Safahat, s.219-246; Neriman Malkoç, M. Akif Ersoy ve Dünyası, Ankara: Kültür Bakanlığı, 1990, s.XII.

³³ Safahat, s.224, 226-227; Çetin, a.g.e., s.94-96.

Kimbilir hangi şenâatle oyulmuş gözler!
 “Medeniyet” denilen vahşete lânetler eder,
 Nice yekpâre kesilmiş de sırtmış dişler!
 Süngülenmiş, kanı donmuş, nice binlerce beden!
 Nice başlar, nice kollar ki cüdâ cisminden!
 Beşiğinden alınıp parçalanan mahlûkât;
 Sonra, nâmûsuna kurban edilen bunca hayât!
 Bembeyaz saçları katranlara batmış dedeler!
 Göğsü baltayla kırılmış memesiz vâlideler!
 Teki binlerce kesik gövdeye âid kümeler:
 Saç, kulak, el, çene, parmak... Bütün enkâz-ı beşer!
 Bakalım, yavrusu uğrar mı, deyip, karnından,
 Canavarlar gibi şişlerde kızarmış nice can!
 İşte bunlar o felâket-zedelerdir ki, düşün,
 Kurumuş ot gibi doğrandı bıçaklarla bütün!”

“Üç beyinsiz kafanın derdinde, üç milyon halk,
 Bak, nasıl doğranıyor? Kalk, baba, kabrinden kalk!
 Diriler koşmadı imdâdına, sen bâri yetiş...
 Arnavutluk yanıyor... Hem bu sefer pek müdhiş!
 Tek kıvılcım kabarıp öyle cehennem kustu:
 Ki hemen kol kol olup sardı bütün bir yurdu.
 O ne yangın ki: Ocağ kalmadı söndürmediği!
 O ne tûfan ki: Yakıp yıktı bütün vâdîyi!
 Âşinâ çehre arandım... O, meğer, hiç yokmuş...
 Yalnız bir kuru çöl var ki, sorsan: Hâmûş!
 Âşinâ çehre de yok, hiçbirinin yâdi da yok!
 Yoklasan külleri, altından, emînim, ancak,
 Kömür olmuş iki üç parça kemiktir çıkacak!
 Baba! En sevgili annen, o senin öz vatanın
 Olacak mıydı fedâ hırsına üç kaltabanın?
 Dedemin sürdüğü, can ektiği toprak gitti...
 Öyle bir gitti ki hem; bir daha gelmez ebedî!
 Ne olurdun bunu kalkıp da göreydin acabâ?
 “Meşhed”in beynine haç saplanacak mıydı baba!
 Ne felâket: Dönüversin de mesâcid ahıra,
 Hırvat’ın askeri tepsin çıkıp üstünde hora!
 Bâri bir hâtıra kalsaydı şu toprakta diri...
 Yer yarılmış, yere geçmiş şühedâ türbeleri!

Akif’in ruhunun en derinlerinden gelen bu feryada karşı halkın duyarsızlığı Akif’i çileden çıkarır. Ona göre topyekûn tek vücut olması gereken milletin hâlâ kendi içinde çekişmesi kabul edilemez bir durumdur. O hezeyanını şu dizelerle dile getirir³⁴:

³⁴ Safahat, s.225, 228-229, 233, 241; Çetin, a.g.e., s.94-96.

“Bizde leşten daha hissiz, daha kokmuş can var!
 Bakmayın, hem tükürün çehre-i murdârımıza!
 Tükürün: Belki biraz duygu gelir ârımıza!
 Tükürün cebhe-i lâkaydına Şark’ın, tükürün!
 Kuşkulansın, görelim, gayreti halkın, tükürün!
 Tükürün, milleti alçakça vuran darbelere!
 Tükürün onlara alkış dağıtan kahbelere!
 Tükürün Ehl-i Salib’in o hayâsız yüzüne!
 Tükürün, onların asla güvenilmez sözüne!
 Medeniyet denilen maskara mahlûku görün:
 Tükürün maskeli vicdânına asrın, tükürün!”

“Duygusuz olmak kadar dünyâda lâkin, derd yok;
 Öyle salgınmış ki mel’ûn: Kurtulan bir ferd yok!
 Kendi sağlam... Hissi ölmüş, rûhu ölmüş milletin!
 İşte en korkuncu hüsrânın, helâkin, haybetin!
 Ey, ölüm renginde topraktan hayat i’lâ eden,
 Bir yığın toprak da olsak, sâde çiğnenmek neden?
 Başka tynetler mi hep şâyân olan ihsânına?
 Âh, yükselsem de bir düşsem senin dâmânına!
 Bir nesîm ister kımıldanmak için canlar bugün;
 Bir nesîm olsun, ilâhî... Canlanır kanlar bütün.
 Nevbahârın rûhu etsin bir de bizlerde zuhûr...
 Yoksa, artık Sûr-ı İsrâfîl’e kalmıştır nüşûr!”

Akif, Balkan faciasını sadece şiirlerinde dile getirmedi. Aynı zamanda üyeleri arasında Rezaizade Mahmut Ekrem, Abdülhak Hamid, Süleyman Nazif, Cenap Şehabeddin ve Hüseyin Kâzım’ın bulunduğu *Müdafâ-i Milliye Heyeti Neşriyat Şubesi*’nde üye olarak görev yaptı. Camilere koştu. 1913 Şubatı’nda Beyazıt, Fatih ve Süleymaniye Camileri’nde Balkanlar’da yaşananları halka anlattı. Milletın arasına giren ayrılık tohumlarının kötülüklerinden bahsetti. Birlik ve beraberliği pekiştiren vaazlar verdi³⁵.

Sonuç:

Mehmet Akif doğduğunda Balkanlar ciddi bir bunalıma sürüklenmek üzereydi. Nihayet 1875’de beklenen oldu ve Hersek’te kanlı bir isyan patlak verdi. İsyana dış güçler müdahale etti, Rusya ile uzun ve yorucu bir savaş yapıldı. Tahmin edildiği gibi Osmanlı orduları tüm cephelerde yenildiler. Osmanlı idarecilerinin 100 yıldır korktukları, olmaması için çaba sarfettikleri her şey Berlin Antlaşması ile gerçek oldu. Balkan topraklarının yarıdan fazlası kaybedildi. Ancak 1900’lerin başında Osmanlı Devleti’nin Balkanlar’da hâlâ hatırı sayılır miktarda toprağı vardı ve bu topraklar, genişleme arzusunda olan küçük Balkan devletlerinin iştahını kabartıyordu. 1912’de hazırlıklarını tamamlayan küçük Balkan devletleri aralarındaki antlaşmazlıkları kısa süre için bir kenara koydular ve aynı anda Osmanlı Devleti’ne saldırdılar. Kendi içinde anlaşmazlığa düşmüş olan Osmanlı ordusunu kısa sürede yenerek Edirne’ye kadar ilerlediler. Böylece Balkanlar’daki yüzlerce yıllık Osmanlı hâkimiyeti sona

³⁵ Çetin, a.g.e., s.96; Sarıhan, a.g.e., s.54.

erdi. Balkanlar'daki geri çekilmeyi ve acıları en derinden hissedenlerden biri de Mehmet Akif oldu. Akif vaazlarıyla, şiirleriyle, yazılarıyla halkı bilinçlendirmek için var gücüyle uğraştı. Fakat zaaf içindeki Osmanlı ordusu ancak Edirne'yi geri alabildi. 1913'de imzalanan antlaşmalarla Türkler Balkanlar'a veda ettiler. Geride Akif'in şu dizeleri kaldı:

Sahipsiz olan memleketin batması haktır.

Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır.